Diferencovaná výuka aneb Jak pracovat s nadanými žáky v běžné třídě - praktické odpovědi na praktické otázky.

Doc. PaedDr. Jana Škrabánková, Ph.D.

Vedoucí Centra pro výzkum vzdělávání v přírodovědných oborech a talentmanagement (prf.osu.cz/cvvpt/

Vedoucí skupiny Učitelství fyziky a základů obecné fyziky

Katedra fyziky

Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita

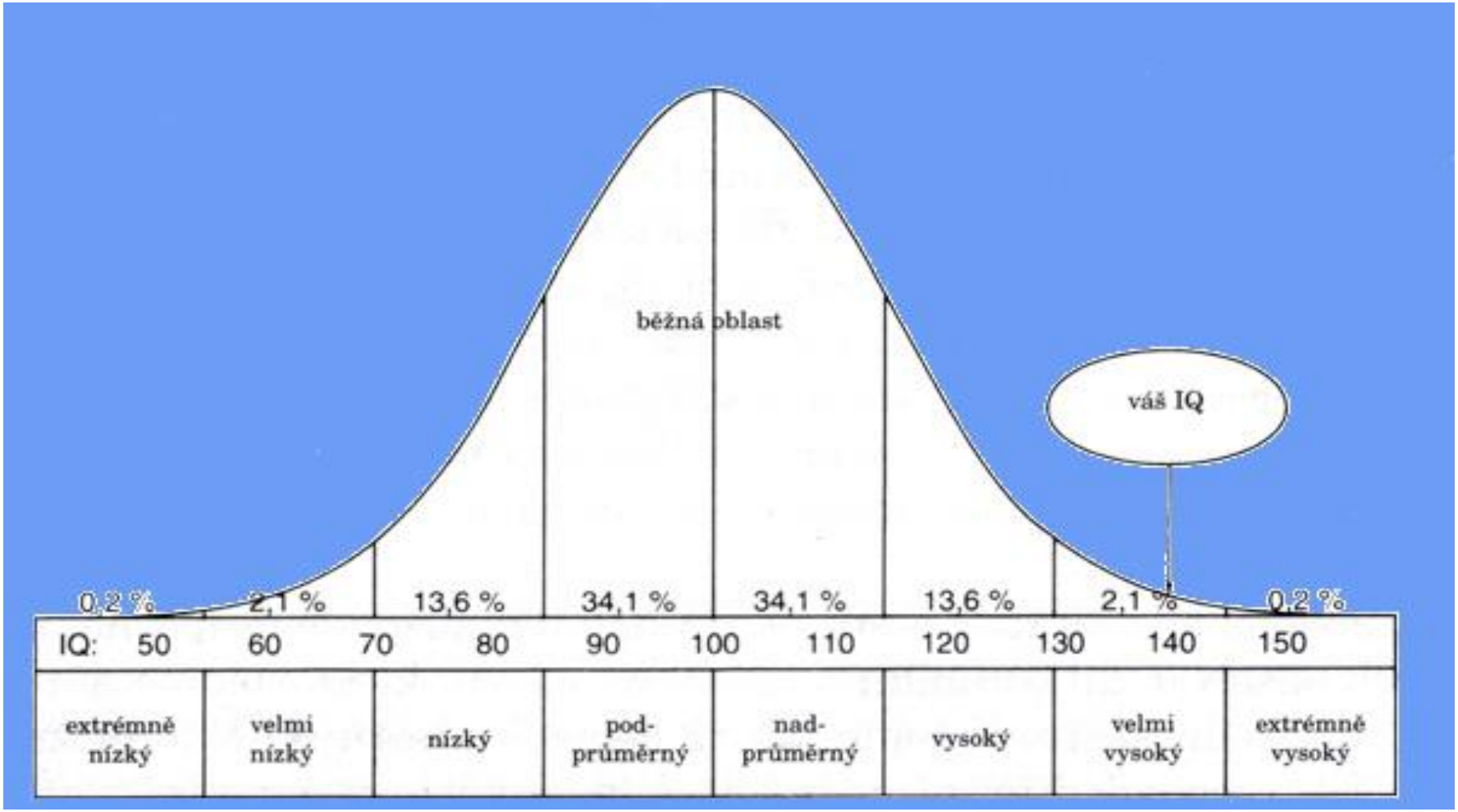
Anotace

Problematika existence nadaných žáků si již ve většině českých škol získala zaslouženou pozornost. O jejich odlišných edukačních potřebách se také hovoří. Učitelům se dostaly do povědomí informace o nutnosti adekvátní podpory nadaných žáků. Jaká ale tato podpora konkrétně je, v čem spočívá? Jaké jsou konkrétní kroky a náměty pro práci s nadanými žáky v běžné třídě? Zkusím vám odpovědět. Webinář je tedy zaměřen vysoce prakticky.

Cílem je odpovídat na konkrétní dotazy učitelů, asistentů pedagogů a dalších jeho účastníků, které přímo souvisí s projevy a prací s nadanými žáky v každodenní výuce.

Otázky mohou v ideálním případě vycházet z vlastní praxe dotazovatelů. Odpovědi pak mohou pomoci jak těm, kteří otázky kladou, tak samotným nadaným žákům.

Rozložení inteligence v populaci podle Gaussovy křivky



V současnosti se nadání nedefinuje pouze na základě IQ, ale sledují se a měří další různé schopnosti.

- schopnost logického uvažování
- schopnost abstraktního uvažování
- schopnost zobecňování
- slovní zásoba
- schopnost vyjadřování
- paměť (prostorová, zraková, slovní)
- motorika (jemná i hrubá)

Maureen Neihart

National Institute of Education, Singapore



Před 20 lety bylo za nadané považováno dítě, které se dobře chovalo, bylo úspěšné, toužilo po pochvale, dítě s dobrým sebevědomím, spokojené, nepřekračující osnovy, ale takové, kterému chybí dovednost učit se sám do hloubky.

Dnes rozlišujeme více typů nadaných:

Typy nadaných

- úspěšný nadaný
- kreativní nadaný
- utajený nadaný
- antisociální nadaný
- „dvakrát výjimečný“ nadaný
- nezávisle se učící nadaný

Otázka

Setkali jste se již s některým z těchto typů nadaných žáků?

a) ano
b) ne
c) nevím

Ptám se záměrně dříve, než si je budeme charakterizovat, ať máte představu o svém úsudku.

1. úspěšný nadaný



Charakteristika

- je úspěšný ve škole
- záleží mu na tom, aby se líbil učitelům a dostával dobré známky
- je konformní, závislý
- volí bezpečné činnosti
- vyhýbá se riziku
- většinou milován rodiči i učiteli, obdivován vrstevníky

1. úspěšný nadaný

Podpora doma a ve škole

- předkládat složitější problémy k řešení
- akcelerovat výuku
- povzbuzovat rozvoj nadání
- systematicky povzbuzovat odvahu riskovat
- podporovat osamostatňování se

2. kreativní nadaný



Identifikace

Ptát se – v *jakých oblastech* je kreativní,
nikoli jak je kreativní

2. kreativní nadaný

Charakteristika

- silná vnitřní motivace
- androgynita
- menší sebeovládání
- emocionální labilita
- vysoká míra energie
- malý zájem vyhovět očekávání okolí
- může být v konfliktu s vrstevníky

2. kreativní nadaný

Podpora doma a ve škole

- odměňovat neotřelé myšlení
- odměňovat a podporovat překonávání překážek (plnění obtížných úkolů)
- zajistit možnost vzdělávání v oblasti nadání
- zajistit někoho, kdo ho povede - poskytnout mentoring
- tolerovat typ výrazně odlišný od průměru (v dospělosti ve srovnání s průměrnou populací vyšší nebezpečí psychických poruch, především u výtvarně a literárně nadaných)

3. utajený nadaný („underground“ gifted)



- vyskytuje především mezi ženami

Tuto skupinu nadaných je vhodné zkoumat nejlépe podle výkonů při práci.

Identifikace

Testy často velmi málo vypovídají o akademickém úspěchu tohoto typu, proto je nelze brát jako hlavní měřítko!

Je potřeba také „opatrně“ zacházet s hodnocením vrstevníků.

3. utajený nadaný

Charakteristika

- snižují/znevažují své nadání
- mají pocit, že je okolí nutí vzdát se ctižádostivosti
- pociťují nesouhlas okolí s jejich cíli
- úspěch pokládají za zradu své skupiny
- opouštějí příležitosti k rozvoji svého nadání
- své nadání nechtějí využívat (týká se především nižších sociálních skupin)

3. utajený nadaný

Podpora doma a ve škole

- vytvořit vstřícné prostředí pro vzdělávání
- pomoci jim vyrovnat se svými vnitřními rozpory
- naučit je sociálním dovednostem tak, aby mohli uspět v různých situacích v rámci společnosti, ve které žijí
- otevřeně diskutovat o tom, co znamená cesta k úspěchu (diskuse je velice důležitá, např. o genderových otázkách, popř. se společně dívat na filmy a pak o nich diskutovat)

4. antisociální nadaný



Poprvé popsaný v roce 1989.

Tento typ je hodně ovlivněný kamarády a rodinou.

Dva hlavní subtypy

- větší část je pro-sociální
- menší část má kriminální sklony

4. antisociální nadaný

Charakteristika

- vytváří krizové situace, působí rušivě, potýká s vážnými psychickými problémy a s problémy s chováním
- není motivován odměnou učitele
- je problémový, vzteklý, nezodpovědný
- má nerealistická očekávání od sebe samého
- vyhledává vzrušující zábavy
- nedovede si poradit s každodenním nezdarem

4. antisociální nadaný

Podpora doma a ve škole

- nastolit řád!!!
- zajistit profesionální pomoc (individuální, skupinové, rodinné poradenství)
- být empatický a nekonfrontovat se s ním
- vést ho k zodpovědnosti
- nesnižovat mu laťku, protože to může být interpretováno jako ztráta důvěry v jeho schopnosti
- vytvořit vztah s mentorem - důležité!

5. „dvakrát výjimečný“ nadaný

Popisován studiemi teprve od roku 1981.

Jedná se o dítě, které je výjimečně nadané a má nějaký handicap (fyzický, psychický, závažnou poruchu učení apod.)

Důležité

je podporovat jejich sociální a emocionální kompetence

- intelektově jsou před vrstevníky
- sociálně a emocionálně jsou o 3 - 4 roky „mladší“ než jejich vrstevníci

5. „dvakrát výjimečný“ nadaný



Charakteristika

- často neúspěšný ve škole
- má sociální a emocionální potíže
- má problémové chování
- je náchylný k úzkostem a depresi
- má nízké sebevědomí
- ve škole je nespokojený („otrávený“)
- ve srovnání s ostatními typy nadaných je nezralý

5. „dvakrát výjimečný“ nadaný

Podpora doma a ve škole

- používat různá měřítka úspěchu
- zajistit odpovídající hodnocení v rámci kurikula
- ptát se ho
- zdůrazňovat jeho talent
- brát ohledy na jeho postižení
- prioritou by měly být dostatečně obtížné úkoly v oblasti jeho hlavního zájmu

6. nezávisle se učící nadaný

Charakteristika



- je vytrvalý, sám si klade cíle
- vyhledává náročné úkoly
- je výkonný a odvážný
- má dobré sebeovládání
- může (ale nemusí) považovat akademické vzdělání za jednu ze svých priorit
- dokáže se vyrovnat se zklamáním a neúspěchem

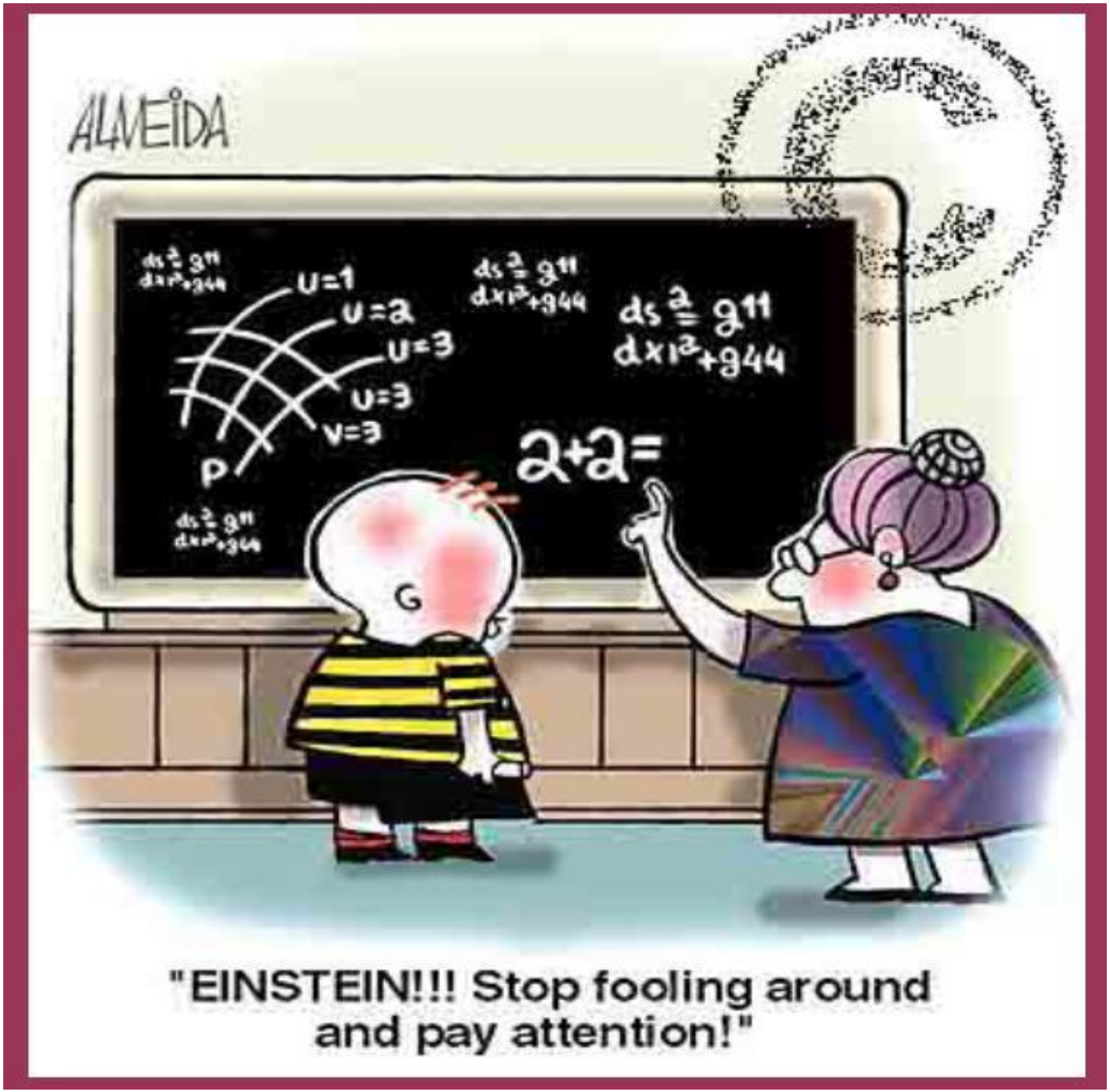
6. nezávisle se učící nadaný

Podpora doma a ve škole

- potřeba větší podpory, ne menší!
- potřeba pomoci při zvládání sociálních a psychických těžkostí, souvisejících s jejich úspěchem
- potřeba naučit je, jak mají sami sebe řídit
- vytvořit podpůrný tým
- najít mentora

Dodatky

- v posledních letech došlo ke změnám v chápání typů úspěšný nadaný, utajený nadaný a „dvakrát výjimečný“ nadaný
- v Asii se mnohem více než v Evropě vyskytuje nezávisle se učící nadaný, naopak úspěšný nadaný se zde vyskytuje velice málo
- antisociálním nadaným a „dvakrát výjimečným“ nadaným lze těžko pomoci (obzvlášť, když přijde pomoc pozdě)



"EINSTEIN!!! Stop fooling around and pay attention!"

Otázka

Byl váš úsudek o typech nadaných žáků, které jste v praxi potkali, správný?

A) ano

B) ne

Gardnerova typologie inteligence

pojetí J. M. Havigerové

Otázka

Zkuste napsat, jaké druhy inteligence znáte a napište, jak se jedinci s daným druhem inteligence projevují – uveďte aspoň dva typické projevy.



Logicko-matematická dimenze inteligence

zahrnuje chápání číselných symbolů, porozumění významu znaků, které mají určitý vztah k číselným operacím, nad světem smyslů zde převládá čistá abstrakce a logika (projevuje se velmi záhy, od čtyřicátého roku však její produktivita slábne)

Projevy nadání v dané oblasti

- rádi počítají a baví je to
- kladou otázky jako např. „Kde končí vesmír?“, „Kdy začal čas?“
- milují logické hry, logické hádanky a hříčky, vydrží u nich strávit spoustu času
- upřednostňují strategické hry (např. šachy) a jsou v nich úspěšní
- rádi experimentují, aby vyzkoušeli věci, kterým nerozumí

Jazyková (lingvistická) dimenze inteligence

zahrnuje ovládání jazyka, jeho zvukové stránky, strukturu jazyka a vyjadřování



Projevy nadání v dané oblasti

- brzy rozlišují jednotlivá písmena ve slovech
- rádi čtou, rádi píší, rádi luští křížovky a hádanky
- dobře si pamatují místa, jména, data
- rádi vymýšlejí a vypráví různé příběhy, vtipy
- mají v oblibě rýmovačky, básničky a jazykolamy
- mají rádi jazykové hry (hledají slova se stejným prvním písmenem, vymýšlejí vlastní rýmy, hrají slovní fotbal)

Prostorová dimenze inteligence

zahrnuje schopnost produkovat jakékoli představy, vnímat vizuální stránku světa a vybavit si vizuální jevy i bez přítomnosti podnětu (vizuální představy jsou významným pomocníkem pro zpracovávání informací, napomáhají zapamatování a jsou prostředkem myšlení)



Projevy nadání v dané oblasti

- věnují se uměleckým aktivitám
- při přemýšlení mají jasné zrakové představy
- snadno se orientují v mapách, diagramech a schématech
- kreslí přesné podoby lidí, věcí
- je u nich časté denní snění



Tělově-pohybová (kinestetická) dimenze inteligence

je schopnost používat vlastní tělo pro vyjadřování, obratnost při zacházení s předměty, které vyžadují jemné pohyby (jemná motorika – kreslení, psaní, skládání, opravování atd.), schopnost ovládat pohybovou koordinaci celého těla (hrubá motorika) pro dosahování krátkodobých (zdolat vrchol prolézačky) i dlouhodobých cílů (baletka, herec, sportovec, kouzelník-iluzionista, zloděj)

Projevy nadání v dané oblasti

- mají rádi soutěživé sporty, ve kterých vynikají
- když sedí, neustále se vrtí, nevydrží chvíli v klidu
- když komunikují s lidmi, mají potřebu se jich dotýkat
- umí napodobit pohyby druhých lidí, jejich gesta, jejich chování
- dovedně imitují mimiku druhých lidí
- jsou zruční např. při řezbářství, šití



Hudební dimenze inteligence

je schopnost zvládnout intonaci, melodii, rytmus, tóny a skladbu (tato dimenze inteligence se projevuje nejdříve), hudebně nadaní jedinci často vnímají lidskou řeč ve formě rytmických vzorců, monotónní projev je pro ně těžce stravitelný, mohou potom vykazovat nižší jazykovou inteligenci (vnímají jazyk paralingvisticky).

Projevy nadání v dané oblasti

- zpívají si pro sebe, snadno si zapamatovávají melodie písniček
- umí hrát na hudební nástroj
- udrží rytmus
- říkají, že potřebují hudbu k učení



Intrapersonální dimenze inteligence

je schopnost zkoumat a znát své vlastní pocity, uvědomění si svého já, dovednost rozlišovat své pocity a využívat tuto znalost k pochopení a usměrnění vlastního chování (spolu s interpersonální dimenzí inteligence nejvíce závisí na konkrétní kultuře)

Projevy nadání v dané oblasti

- mají silnou vůli, působí dojmem, že „ si věří“
- při různých diskusích mají vyhraněné názory
- žijí ve vlastním světě
- jdou svou vlastní cestou (ve způsobu oblékání, v zaujímání vlastních postojů)
- rádi se věnují svým osobním zájmům a koníčkům

Interpersonální dimenze inteligence

zahrnuje schopnost všímat si pocitů a chování druhých lidí, rozlišovat jejich nálady, temperament, rozpoznávat jejich záměry a přání (umění „číst v druhých“), schopnost působit na druhé lidi (jednotlivce, skupiny či celé davy), například političtí či náboženští vůdci



Projevy nadání v dané oblasti

- mají rádi skupinové hry
- jsou rádi s druhými lidmi, mají mnoho přátel
- zapojují se do mnoha činností a aktivit (pokud možno spojených se zábavou s druhými lidmi)
- iniciují společné aktivity
- jsou přirozenými vůdci
- jsou schopni porozumět jiným lidem, často působí jako usmiřovatelé

Přírodovědná (tzv. osmá) dimenze inteligence

zahrnuje schopnost pozorovat, rozpoznávat, porozumět a třídit (klasifikovat) rostliny, zvířata i neživé objekty (včetně života na molekulární úrovni) a vnímat jejich vazby s prostředím



Projevy nadání v dané oblasti

- snadno třídí a kategorizují předměty
- mají velmi vyvinuté smysly a využívají je při poznávání přírody
- jsou rádi venku – milují venkovní aktivity (na zahradě, procházky, výpravy do přírody spojené s jejím pozorováním)
- zaujmou je změny, které se odehrávají v jejich okolí
- zajímají se a pečují o rostliny a živočichy
- zakládají sbírky
- sbírají informace o přírodě, vedou vlastní záznamy o pozorování
- od útlého věku se zajímají o televizní programy, video i knihy s přírodovědnou tematikou
- snadno se učí charakteristické znaky, jména, systémy a informace o rostlinách, živočiších či přírodninách

Existenciální dimenze inteligence

je schopnost filosoficky a světonázorově se zabývat základními otázkami lidské existence (jako je smysl života a smrti, původ člověka, smysl svobody, odcizení mezi lidmi atp.)



Projevy nadání v dané oblasti

- projevuje se až ve vyšším věku jako výrazné světonázorové nadání a vzdělání
- jsou schopni používat obecné filosofické pojmy
- mají tendenci vyjadřovat se k nejobecnějším otázkám světa, přírody a lidské existence
- dobře rozvinutou existenciální dimenzi inteligence mají úspěšní filosofové, sociologové, teologové

Kdo je nadaný žák z pohledu učitele?

Jedničkář?

Bystré dítě?

Nadané dítě?



Otázka

Znáte některé mýty o nadaných?

Otázka

Co myslíte, mají nadaní žáci vždy jedničky?

a) ano
b) ne
c) nevím

Otázka

Co myslíte, chtějí být nadaní žáci vždy vzorem pro ostatní spolužáky?

a) ano
b) ne
c) nevím

Honza, žák primy osmiletého gymnázia v první hodině fyziky:

„Paní profesorko, říkejte mi Alberte.“



Bystré dítě

- ✓ Umí odpovídat
- ✓ Zajímá se
- ✓ Má dobré nápady
- ✓ Odpovídá na otázky
- ✓ Je vůdcem skupiny
- ✓ Jednoduše se učí
- ✓ Mezi vrtsevníky je oblíbeno
- ✓ Chápe významy
- ✓ Přesně kopíruje zadaná řešení
- ✓ Dobře se cítí ve školce, ve školce
- ✓ Přijímá informace
- ✓ Při sledování je vytrvalé
- ✓ Je spokojené s vlastním učením a výsledky

Cvetkovic – Lay, J. 1995

Nadané dítě

- Klade další otázky
- Je zvědavé
- Má neobvyklé nápady
- Zajímají jej detaily, rozpracovává, dokončuje
- Je samostatné, často pracuje samo
- Většinu už zná
- Více mu vyhovuje společnost starších dětí
- Dělá závěry
- Vytváří nová řešení
- Dobře se cítí, když se učí (něco nového)
- Využívá informace
- Sleduje pozorně
- Je velmi sebekritické

Specifika mimořádně nadaných žáků

- svými znalostmi přesahuje stanovené požadavky
- problematicky přistupuje k pravidlům školní práce
- má tendenci k vytváření vlastních pravidel
- má sklon k perfekcionismu
- preferuje samostatnou práci
- komunikace s učiteli může být kontroverzní

Specifika mimořádně nadaných žáků

- rychle se orientuje v učebních postupech
- má zálibu v řešení problémových úloh zvláště ve spojitosti s vysokými schopnostmi oboru
- kvalitně koncentruje pozornost
- má vlastní pracovní tempo
- je samostatný
- vytváří vlastní postupy řešení, které mu umožňují využít jeho kreativitu
- má hluboké zájmy nebo více zájmů

Specifika mimořádně nadaných žáků

- má vhled do vlastního metaučení
- je vnitřně motivován k rozšiřování a prohlubování učiva především v předmětech, které reprezentují jeho nadání
- má potřebu projevit a uplatnit znalosti a dovednosti ve školním prostředí
- má dobrou paměť a bohatou slovní zásobu
- je zvídavý, kreativní, flexibilní a originální

Chlapec, 12 let, mladý virtuos, cvičící denně až 6 hodin na housle, odpovídá na otázku, zda má taky nějaký volný čas:

„ Nerozumím otázce... Já mám pořád volný čas.“



Společné projevy nadaných žáků



Společné projevy nadaných žáků

- náročnost na okolí
- potřeba respektu k jejich osobnosti
- touha experimentovat (prakticky i teoreticky)
- potřeba individuálního přístupu (otázka inkluze nebo selekce talentů)

Společné projevy nadaných žáků

- schopnost pracovat s abstraktními symboly
- schopnost originálního a kreativního myšlení
- motivace vlastním úspěchem
- nespokojenost s vlastní neznalostí

Společné projevy nadaných žáků

- Často „multidimenzionální“ jedinci, kteří mají k primárnímu nadání ještě „něco navíc“ např.
  - hru na jeden nebo více hudebních nástrojů
  - úspěchy ve sportu
  - předpoklady pro logické hry (go, šachy, poker,…)
- Nespokojenost s málo dynamickou výukou.
  Nutnost využívat různé vzdělávací strategie **-E**
- Uznání a úcta k učiteli, který „umí“, schopnost vyjádřit obdiv k jeho práci, schopnost svého učitele nadchnout **+E**

z.z.E

Odlišné projevy nadaných žáků



Odlišné projevy nadaných žáků

- Specifické způsoby chování ve výuce (od klidné až velkorysé tolerance k bouřlivé argumentaci „za každou cenu“)
- Přístup k přijímání didaktických informací (od deklarované pozornosti po „hlavu v oblacích“)
- Individualismus
- Vnějšková stylizace – mnohdy specifický fyzický vzhled (účes, oděv, obuv…)

Odlišné projevy nadaných žáků

- Smysl pro humor
- Negativní projevy chování (méně časté), pak je potřeba vzájemně si „vymezit teritorium“
- Náladovost
- Snaha „nachytat učitele“, oběť vlastní důležitosti

Jaké jsou základní pedagogické přístupy k nadaným žákům?



Efektivní přístupy

- nechat žáky samostatně přemýšlet, objevovat a diskutovat
- nemít jako učitel pravdu za každou cenu
- nechat učební proces vést jejich otázkami a zájmy i za cenu toho, že se odbočí od tématu
- používat racionální argumenty, zdůvodňovat požadavky
- podporovat jejich vnitřní touhu po poznávání
- být žákům partnerem, řešit, poznávat a bádat spolu s nimi a s nadšením (neobávat se jich!)

Efektivní přístupy

- připravovat dostatečně stimulující úlohy, zadávat problémové úlohy
- projevit zájem o jejich vlastní způsoby řešení
- nabídnout dostatek aktivit, ale neočekávat, že se jich ochotně zúčastní každý žák
- hodnocení výkonů podávat formou diskuse, ptát se na názor
- zdůrazňovat pozitivní stránky výkonu, nikoli chyby

Nevhodné přístupy

- očekávat bezvýhradnou poslušnost k autoritě
- prosazovat stanovené způsoby řešení
- procvičovat mechanické zručnosti
- požadovat od žáků formální zápisy, postupy a odpovědi
- očekávat dokonalost a bezchybnost
- všímat si více chyb než pozitiv výkonu žáka
- využívat žáka na neustálé pomáhání slabším spolužákům

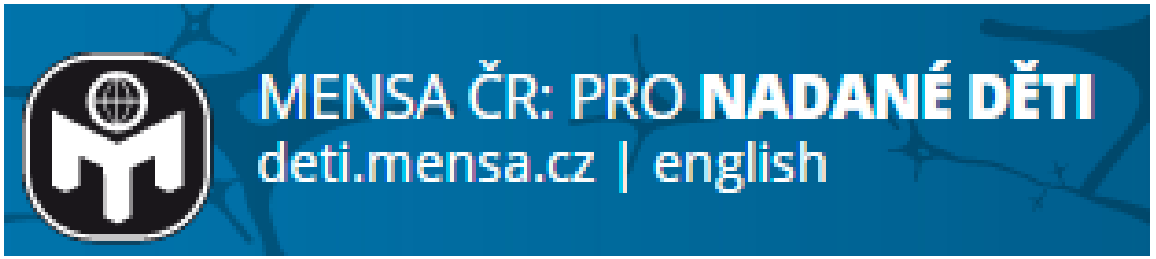
Nevhodné přístupy

- vytvořit v kolektivu prostředí rivality častými individuálními soutěžemi v rámci školních činností
- používat nadaného žáka jako příklad celé třídě
- nadměrně používat vnější motivaci (známky, autoritativní hodnocení)
- nutit nadaného žáka dělat věci, ke kterým má odpor

Odkazy na www stránky s tematikou rozvoje nadání

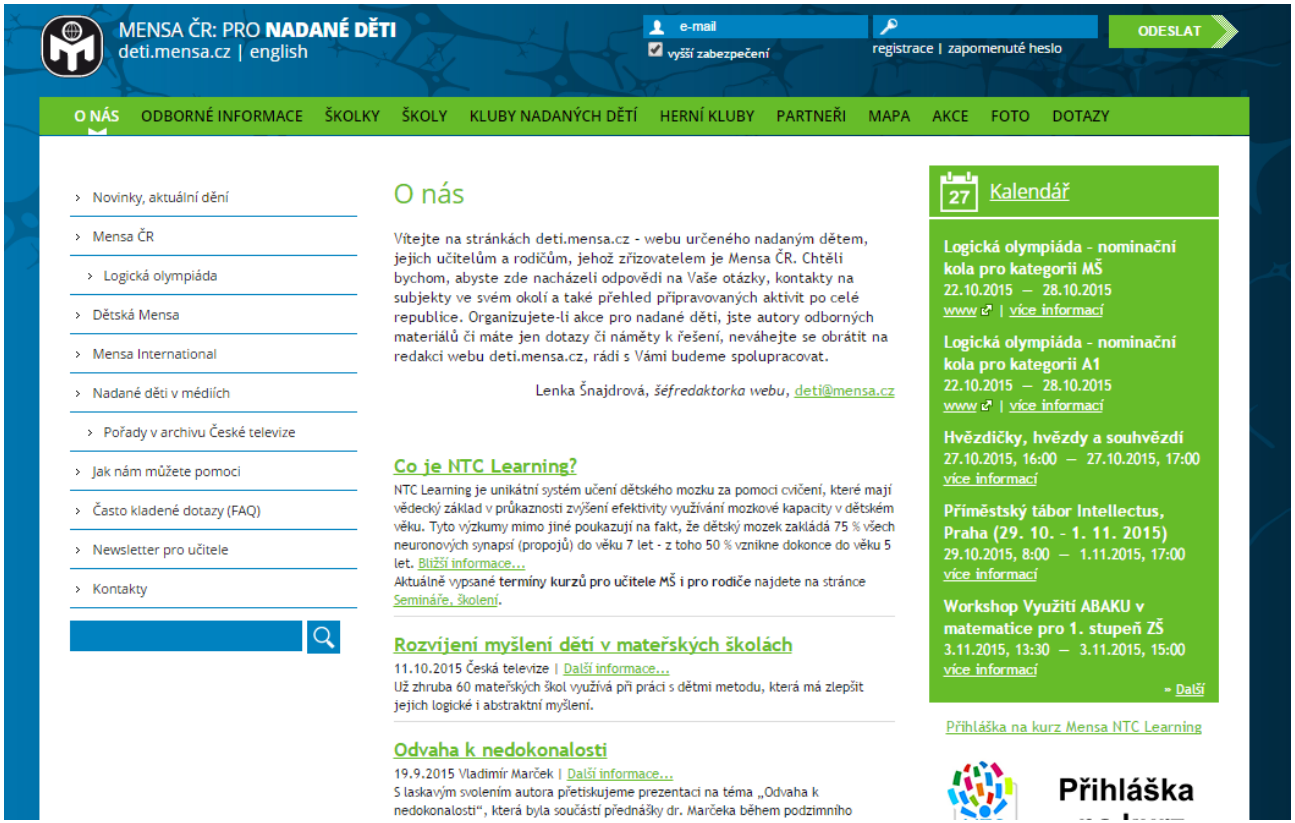


Webové stránky s tématikou rozvoje nadání




Mapa stránek | Ředitelský modul | Publikační činnost | English | Hledat:
JIŽ 10 LET JSME S VÁMI
NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ
DOMINO
PROGRAMOVÁ NABÍDKA | PRIORITY | PROJEKTY | ZÁJMOVÉ A NEFORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ | BULLETIN NIDV | O NÁS
PŘEHLED AKTUÁLNÍCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ
pedagogům - vedoucím zájmových kroužků a klubů
SVČ Déčko Náchod
3. 11. 2015
Spice Up Your English Lessons - Okořeňte své hodiny angličtiny
pedagogům ZŠ, pedagogům 1. stupně ZŠ, pedagogům 2. stupně ZŠ
NIDV, krajské pracoviště Olomouc
3. 11. 2015
KRAJSKÁ PRACOVIŠTĚ
Liberec
Učební středisko Richtrovy boudy
Centrální pracoviště
INFORMACE Z MŠMT
1. newsletter k novinkám MŠMT
MŠMT vydalo první číslo informačního bulletinu, který plánuje vydávat v pravidelných intervalech a seznamovat tak veřejnost s kroky MŠMT. Prvním tématem je společné vzdělávání. Podpora

www.nidv.cz



http://deti.mensa.cz/



http://www.talentovani.cz/



http://www.talentovani.cz/



http://www.talentovani.cz/



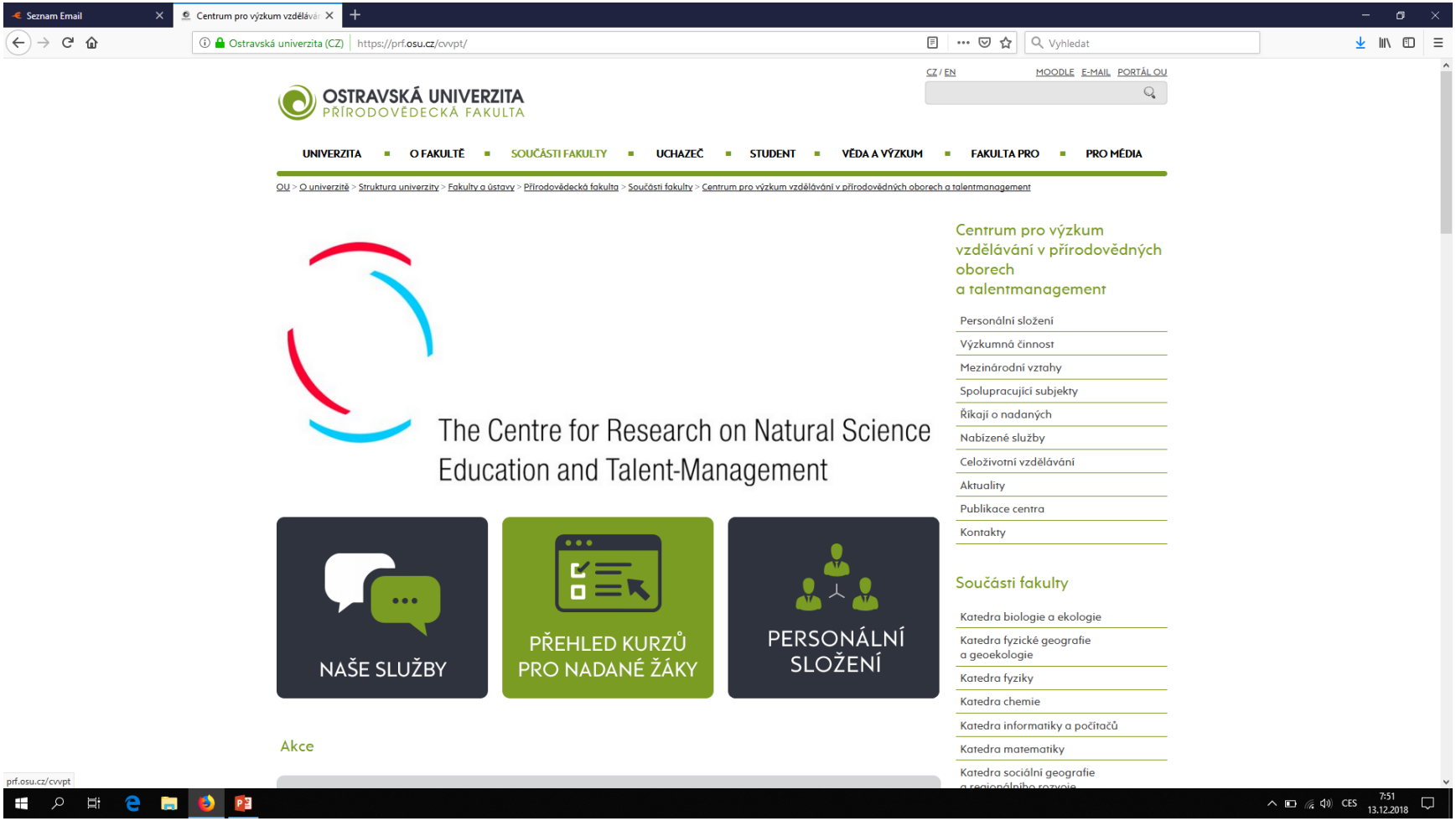
http://www.nadanedite.cz/- Mgr.Miloslav Hubatka, Znojmo



http://www.centrumnadani.cz/ - Fořtíkovi, Praha

https://prf.osu.cz/cvvpt/

doc. PaedDr. Jana Škrabánková, Ph.D.





http://www.talent-nadani.cz/ - PhDr. Eva Vondráková, Praha



http://nadani.zshalkova.cz/ - ZŠ Hálkova, Olomouc



http://www.nadanijetrebarozvijet.cz - přes 500 stran materiálu